

Posodabljanje katalogizacijskih pravil

Intervju s predsednico Komisije za katalogizacijo pri NUK Ireno Kavčič

Suzana Šulek, Daniela Škerget

Narodna in univerzitetna knjižnica
suzana.sulek@nuk.uni-lj.si
daniela.skerget@nuk.uni-lj.si

Irena, že vrsto let se ukvarjaš s katalogizacijo, tako praktično kot tudi teoretično. Na tem področju se že nekaj časa, še posebej v zadnjem desetletju, dogajajo večje spremembe. Uveljavili so se konceptualni modeli iz družine Iflinih funkcionalnih zahtev, dobili smo nova mednarodna katalogizacijska načela, ki so nadomestila pariška načela, ki so primerna za kataloge, dostopne prek spleta, ter temeljijo na omenjenih Iflinih modelih. V ospredju je zdaj uporabnik, ki smo ga dolga leta nekoliko zanemarjali in včasih nanj skoraj pozabili. Kateri sodobni katalogizacijski pravilniki in standardi so osnovani na omenjenih modelih?

Prvi katalogizacijski pravilnik, ki temelji na Iflinih konceptualnih modelih, je bil italijanski pravilnik Regole italiane di catalogazione – REICAT, ki je izšel leta 2009, leto kasneje pa je bil objavljen standard Resource Description and Access (RDA), ki je naslednik angloameriških katalogizacijskih pravil (AACR2). RDA je zdaj – za razliko od REICAT-a – dostopen v elektronski obliki, redno ga posodablja, njegov razvoj je zagotovljen, uporablja pa se tudi izven angleško govorečega območja. Z zanimanjem pričakujemo izid novega hrvaškega nacionalnega katalogizacijskega pravilnika (Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima – KAM), ki upošteva novi združeni model IFLA LRM. Pravilnik je že skoraj pripravljen, do konca leta je

predvidena redakcija s strani knjižničarjev, arhivistov in muzealcev, večjih sprememb se ne pričakuje. Trenutno poteka usposabljanje za vodenje izobraževanja za katalogizatorje, končna verzija pravilnika se načrtuje za jesen 2020, pravilnik pa bo objavljen na spletu.

Glede na to, da se udeležuješ srečanj različnih mednarodnih skupin, komisij, odborov ipd. in da v nekaterih tudi aktivno sodeluješ, si z razvojem katalogizacijskih pravilnikov dobro seznanjena. Kako se je pravzaprav začelo tvoje sodelovanje s tujimi strokovnjaki za katalogizacijo?

Ena mojih prvih in pomembnejših mednarodnih izkušenj je bila udeležba na kongresu Ifle v Glasgowu na Škotskem leta 2002. Kongresa sem se udeležila namesto pokojne Zlate Dimec in takrat nisem kaj dosti vedela o delovanju Sekcije za katalogizacijo in o skupini za revizijo ISBD (ISBD Review Group). Spomnim se, da sem – s precej treme – pristopila k Barbari Tillett iz Kongresne knjižnice v Washingtonu. Vedela sem, da je sodelovala z Zlato, poznala sem jo po imenu in po njenih strokovnih prispevkih, videla pa sem jo prvič. Glede na to, da sem v službi nasledila Zlato, me je zanimalo, kako lahko postaneš član skupine za revizijo ISBD. Seveda nisem mogla kar zamenjati Zlate, tega nisem niti pričakovala. Bil je pa storjen prvi korak, spoznala sem precej »pravih« ljudi, kar mi pa ne bi kaj dosti koristilo, če stikov ne bi znala obdržati in če mi v NUK-

u kasneje ne bi omogočili udeležbe na drugih mednarodnih srečanjih.

Naslednje leto si sodelovala pri pripravi mednarodnih katalogizacijskih načel, ki jih upoštevajo pri pripravi novih katalogizacijskih pravilnikov. Kako je prišlo do tega sodelovanja in zakaj je priprava načel trajala tako dolgo?

Leta 2003 je Sekcija za katalogizacijo v sodelovanju s Sekcijo za nacionalne knjižnice (obe pri Ifli) ter Nemško knjižnico (Die deutsche Bibliothek) v Frankfurtu organizirala prvega od petih načrtovanih regionalnih sestankov. Sestanek ni bil odprt za javnost, udeleženci so bili vabljeni osebno ali pa je predstavnik določila nacionalna knjižnica. Evropskemu srečanju, na katerem je bil sprejet prvi osnutek katalogizacijskih načel, so v naslednjih letih sledila še štiri srečanja v različnih delih sveta: za Južno in Srednjo Ameriko ter Karibe v Buenos Airesu leta 2004, za arabske dežele na Bližnjem Vzhodu v Kairu leta 2005, za Azijo v Seulu leta 2006 in za Afriko v Pretoriji leta 2007. Po vsakem sestanku je bilo o predlogih sprememb osnutka načel glasovanje, spremenjeno oziroma dopolnjeno besedilo pa je bilo objavljeno v zborniku. Iz naslova zbornikov kot tudi imena sestankov (IFLA Meetings of Experts on an International Cataloguing Code – IME ICC) vidimo, da je bila prvotna ideja nastanek mednarodnega katalogizacijskega pravilnika, ki pa je kasneje zamrla. V naslovu dokumenta,

Najprej bomo objavili spremembe pravil za oblikovanje točk dostopa za korporacije in gradivo tečaja za katalogizacijo elektronskih virov, dostopnih prek spleta, januarja načrtujemo objavo priročnika za katalogizacijo videoposnetkov.

ki je bil končan leta 2008 in objavljen naslednje leto, mednarodni katalogizacijski pravilnik ni več omenjen, nadomesti ga izraz mednarodna katalogizacijska načela (Statement of international cataloguing principles). Končni dokument je torej rezultat sodelovanja strokovnjakov za katalogizacijo z vsega sveta; tako obsežnega mednarodnega sodelovanja na področju katalogizacije prej še ni bilo in ga verjetno tudi več ne bo.

Glede na to, kar si povedala, si seveda ne moremo predstavljati, da bi na podoben način nastal mednarodni katalogizacijski pravilnik.

Res je. Iluzorno bi bilo pričakovati, da bi se v okviru Ifle lahko pripravil standard v takem obsegu, kot je standard RDA, in da bi pri pripravi standarda sodelovale vse regije. Delo v Iflinih delovnih skupinah, kot je npr. skupina za revizijo ISBD, ni plačano, večino stroškov nosijo inštitucije, v katerih so člani teh skupin redno zaposleni. Moram reči, da so vsi, ki jih poznam, zelo zagnani, a volontersko delo ob večerih in vikendih se ne more primerjati s pogoji za delo, ki jih imajo tisti, ki sodelujejo pri razvoju RDA. Poleg tega je treba upoštevati, da ne gre za enkratno pripravo pravilnika, ampak je pravilnik treba tudi vzdrževati in posodablirati. Gre za delo, ki se ne konča.

Kaj ti je na tvojem strokovnem področju najbolj koristilo, kje si dobila največ izkušenj?

Vsako delovanje znotraj mednarodne strokovne skupine, vsaka udeležba na mednarodnem dogodku, vsaka izmenjava

mnenj – formalnih ali neformalnih – na teh dogodkih ali po njih, je na svoj način koristna in pomembna, pridobljena znanja in izkušnje seveda obogatijo moje delo in ga delno tudi olajšajo. Mnogo tega, kar na tak način izvem, ne morem prebrati nikjer, mi pa pomaga pri odločanju v marsikateri situaciji. Poleg tega sem spoznala precej ljudi, na katere se lahko obrnem v primeru, ko kakšnega problema ne moremo rešiti. Kadar se ne moremo uskladiti, pride prav mnenje od drugod. Stike s tujimi strokovnjaki je treba vzdrževati in dokler se udeležujem različnih dogodkov, to ni težko. V NUK-u je bil na srečo vedno posluš za sodelovanje na mednarodnem področju.

Po srečnem spletu okoliščin sem leta 2009 postala članica Iflin skupine za revizijo ISBD, za kar sem še danes hvaležna. Po dveh štiriletnih mandatih podaljšanje ni možno brez prekinitve, trenutno sem dopisna članica. Pomembna izkušnja je bilo sodelovanje pri pripravi združene izdaje ISBD, še pomembnejše pa je bilo vodenje študijske skupine za vključitev neobjavljenih virov v ISBD in vodenje skupine, ki je pripravila vprašalnik o uporabi ISBD. Članstvo v skupini za revizijo ISBD mi je med drugim omogočilo tudi udeležbo na dveh enotedenskih delovnih srečanjih odbora, ki je odgovoren za razvoj standarda RDA (Joint Steering Committee for Development of RDA – JSC, kasneje se je preimenoval v RDA Steering Committee – RSC). Na srečanjih, ki sta bili skoraj v celoti odprti za opazovalce, so bili posebej vabljeni člani Iflin skupin za revizijo ISBD in FRBR, člani European RDA Interest Group (EURIG) ter ISSN

Network. Srečanja sta bili pripravljena zelo profesionalno, kljub sproščenosti se je čutila disciplina, kar je logično, saj je bil dnevni red res obsežen in morala sem se potruditi, da sem lahko sledila. Opazovalci smo bili sicer takoj na začetku opozorjeni, da se lahko oglasimo le izjemoma in samo pod določenimi pogoji in da naj bi med odmorom v vrsti za uporabo stranišča dali prednost članom odbora, vendar to ni kaj dosti vplivalo na naše razpoloženje. Kljub vsemu je bila to izkušnja, za katero bi nam bilo žal, če bi jo zamudili.

Si tudi predstavnik NUK-a v European RDA Interest Group (EURIG). Kaj je EURIG in zakaj je sodelovanje v njem pomembno?

Že ime pove, da EURIG združuje evropske inštitucije, v glavnem gre za nacionalne knjižnice, ki so tako ali drugače povezane s standardom RDA. Skupina formalno deluje od leta 2011 (ideja o ustanovitvi skupine se je porodila leta 2009) in spodbuja sodelovanje ter izmenjavo izkušenj pri implementaciji RDA oz. načrtih za implementacijo RDA. Nekatere članice RDA že uporabljajo ali imajo pripravljen načrt za njegovo uporabo, druge pa o prehodu na RDA še razmišljajo ali pa so se iz različnih razlogov odločile drugače. EURIG že od vsega začetka tesno sodeluje z RDA Steering Committee (RSC), skupina je zdaj vključena v RSC kot evropska regija. Prek EURIG-a ima vsaka članica možnost, da sodeluje pri razvoju RDA. V preteklih letih je skupina pripravila precej predlogov za izboljšave standarda, večina je bila sprejetih oz. upoštevanih. Predstavniki članic se zberemo enkrat

letno, načeloma vsakič v drugi državi, pogosto se ob srečanju organizira še seminar za domače knjižničarje. Zadnja leta je pred letnim srečanjem ali po njem še srečanje prevajalcev RDA, ki se je izkazalo za zelo koristno, prevajalci se seznanimo s spremembami oz. dopolnitvami RDA, izmenjamo si izkušnje pri prevajanju in si pomagamo pri reševanju jezikovnih dilem.

V drugem delu pogovora te prosim, da nam več poveš o tem, kaj se pri nas dogaja na področju katalogizacije in kdaj lahko pričakujemo sodobnejša katalogizacijska pravila. Pred skoraj 20 leti je nastal Prekat: priročnik za enostavno uporabo katalogizacijskih pravil, ki je predstavljal prvo fazo projekta izdelave novega slovenskega katalogizacijskega pravilnika, do naslednje faze pa potem ni prišlo. Kaj se je v tem času dogajalo?

V Prekatu so zbrana navodila za uporabo PPIAK in standardov ISBD ter različni dogovori in sklepi Komisije za katalogizacijo, vključno z uveljavljeno prakso, ki ni bila nikjer zapisana (veljavna določila so bila prej razpršena v različnih virih). Priročnik je le osnovni pripomoček pri katalogizaciji, še vedno se uporabljajo pravilnik Eve Verone (PPIAK) in standardi ISBD. Po izdaji priročnika se je spremljajo njegovo uporabo ter zbiralo pripombe in predloge, izhodišča za nov pravilnik pa niso bila pripravljena. Komisija za katalogizacijo, ki je bila tedaj pod okriljem ZBDS, je prenehala delovati, zato smo leta 2008 v NUK-u ustanovili novo Komisijo za katalogizacijo, ki deluje še danes. Nadaljevali smo z usklajevanjem katalogizacijske prakse, resneje pa smo o posodobitvi katalogizacijskih pravil ponovno razmišljali ob izidu združene izdaje standarda ISBD leta 2011. Že takrat je bila predvidena tudi revizija standarda (v pričakovanju obsežnejše revizije smo začeli s posodabljanjem katalogizacijskih pravil za bibliografski opis, izbirali ustrezne primere itn.), s katero se je potem odlašalo leto za letom. Ker sem bila tudi sama vpletena, lahko povem, da je šlo za pravo tragikomedijo: na eni strani so bili zagovorniki razvoja standarda ISBD (posodobitev z upoštevanjem Iffinih

konceptualnih modelov, vključitev določil za opis neobjavljenih virov, vključno z rokopisnim gradivom itn.), na drugi strani pa zagovorniki krajše verzije standarda. V bistvu je šlo za to, da so predvsem predstavniki skandinavskih držav zagovarjali mnenje, da standarda ISBD ni treba več razvijati, ker je na voljo standard RDA, predstavniki manj bogatih držav pa so trdili, da mnoge države ne bodo mogle pokriti stroškov za RDA, ki ni ravno poceni, in da je IFLA dolžna poskrbeti tudi za te države. Revizije standarda še vedno ni, potekajo pa priprave na revizijo. Situacija je bila podobna kot pred pripravo Prekata, zato smo leta 2016 ustanovili Strokovno skupino za razvoj katalogizacije pri NUK. Spet smo imeli možnost pripraviti nov slovenski pravilnik ali pa prevzeti tuj pravilnik. RDA se je v tem času že precej uveljavil in odločili smo se za posodabljanje katalogizacijskih pravil v skladu z RDA, ki je glede na svojo razširjenost že postajal mednarodni standard, njegov razvoj pa je zagotovljen. Med RDA in ISBD oz. našim pravilnikom Eve Verone seveda obstajajo razlike (večje razlike so pri virih podatkov za opis gradiva, razlike so pri izbiri točk dostopa itn.), ki pa niso prevelika ovira za prevzem RDA.

Kako trenutno poteka posodabljanje katalogizacijskih pravil v NUK-u in kakšni so načrti za naslednje leto?

Vse predloge sprememb katalogizacijskih pravil sproti usklajujemo z RDA. Trenutno je največ dela s posodabljanjem pravil za oblikovanje točk dostopa za korporacije, v pripravi pa je tudi revizija oz. posodobitev pravil za oblikovanje točk dostopa za osebna imena, ob tem se razmišlja tudi o redakciji zapisov za osebna imena (eden od razlogov je tudi ta, da se je Slovenija pred kratkih pridružila VIAF-u in smiselno bi bilo tja poslati čim več zapisov; nepopolnih zapisov z nesprijetno oz. začasno točko dostopa ne moremo poslati). Ponovno razmišljamo o navajanju podatkov za obliko vsebine in vrsto medija (območje 0 po ISBD) oz. podatkov o vrsti vsebine, vrsti medija in vrsti nosilca (po RDA). V IZUM-u so že pred časom pripravili ustrezna polja v formatu COMARC, potem pa se zaradi

odločitve o posodabljanju pravil v skladu z RDA z območjem 0 nismo ukvarjali. Pri katalogizaciji že dolgo pogrešamo tudi normativno kontrolo enotnih oz. prednostnih naslovov, v zvezi s tem imamo sedaj nekoliko drugačne načrte, več o tem bomo verjetno kmalu objavili. Lotiti bi se bilo treba tudi posodobitve bibliografskega opisa, verjetno bomo začeli s pravili za navajanje podatkov o založništvu (preveč je izjem, ki odstopajo od prepisa podatkov). Bibliografski opis je treba po eni strani poenostaviti, po drugi strani pa bi bilo priporočljivo v zapis v ustreznih oblikah vključiti podatke, ki bi uporabniku omogočali več informacij (zelo koristno bi bilo npr. omogočiti povezovanje zapisov za dela, izrazne oblike in pojavne oblike na tak način, da lahko uporabnik v katalogu najde tudi sorodna dela).

Posodabljanje katalogizacijskih pravil v skladu z RDA je torej v polnem teku. Glede na povedano lahko zagotovo pričakujemo sodobna katalogizacijska pravila, ki bodo usklajena z RDA. Nas v nekaj letih čaka implementacija RDA v celoti, ali so še kakšni pomisleki, predvsem zaradi nove verzije RDA, ki je po mnenju mnogih katalogizatorjev manj uporabna za vsakdanje delo?

Ko smo se odločili za posodabljanje katalogizacijskih pravil v skladu z RDA, smo sicer že vedeli, da se obeta večja prenova standarda RDA oz. njegove spletne oblike (RDA Toolkit), nihče pa takrat ni pričakoval, da bo prenova tako obsežna (t. i. projekt 3R – RDA Toolkit Restructure and Redesign). Zadnji posodobitvi sta bili letos aprila in septembra, angleška verzija je zdaj stabilna in se nekaj časa ne bo spreminjala, besedilo je pripravljeno za prevajanje. Uporabnike RDA zdaj čaka veliko dela. Izjave za uporabo RDA (policy statements) ne bodo več zadostovale, treba bo pripraviti dodatna navodila (application profiles) in obstaja bojazen, da bo katalogizacija manj enotna, kot je sedaj. Trenutno je še vedno v uporabi stara verzija, nova – beta – verzija bo nadomestila sedanjo 15. decembra 2020. Glede podrobnosti v povezavi z implementacijo RDA oz. sodobnih

katalogizacijskih pravil se je treba pri nas še marsikaj dogovoriti. Vsekakor bomo nadaljevali s posodabljanjem katalogizacijskih pravil na podlagi RDA, nadaljevali bomo tudi s pripravo delnega prevoda RDA (RDA Reference). Več o naših načrtih nameravamo predstaviti v eni od prihodnjih števil Knjižničarskih novic. Ne smemo pozabiti tudi na to, da posodobitev katalogizacijskih pravil ni dovolj. Dolgo smo se ukvarjali samo z območji ISBD in polji formata COMARC, zdaj pa je čas, da začnemo razmišljati drugače. Konceptualni modeli so naše razumevanje katalogizacije korenito spremenili in prej ko se bomo navadili na nov način razmišljanja, lažje nam bo.

V zadnjem delu pogovora te prosim še za nekaj informacij v zvezi z delom Komisije za katalogizacijo. Kakšna je vloga Komisije pri poenotenju katalogizacijske prakse in posodabljanju katalogizacijskih pravil oziroma pri razvoju katalogizacije?

Komisija za katalogizacijo potrjuje predloge, ki jih pripravijo člani Komisije v sodelovanju z drugimi strokovnjaki za katalogizacijo, predvsem iz NUK-a. Gre tako za predloge v zvezi s poenotenjem katalogizacijske prakse, kot tudi za predloge sprememb katalogizacijskih pravil.

Vse novosti, spremembe katalogizacijske prakse, posodobljena katalogizacijska pravila ipd. so objavljena na spletni strani Komisije. Lahko morda dodaš še kaj v zvezi z objavami na spletni strani?

Pred dobrim letom smo se lotili prenove spletne strani Komisije, večina katalogizatorjev se je tudi že prijavila na prejemanje obvestil Komisije. Nekateri katalogizatorji pogrešajo dostop do zapisnikov sej Komisije. Umaknili smo jih zato, ker so bile razprave na sejah precej podrobno zapisane, nekateri predlogi niso bili sprejeti oz. predlagatelji iz različnih razlogov niso nadaljevali z delom, nekateri katalogizatorji pa so sklepe ob posameznih obravnavanih temah začeli upoštevati pri vsakdanjem delu. Na to nismo bili pozorni,

saj besedilu veljavnih sklepov dodamo tudi primere iz prakse in jih objavimo v posebni rubriki. Kot se lahko vidi iz rubrike Trenutno v obravnavi, je nekaj vprašanj še odprtih, razlog za to je predvsem ta, da primeri k posameznim predlogom sprememb oz. poenotenja katalogizacijske prakse še niso dokončno urejeni. Upam, da bomo kljub temu, da je več članov Komisije vključenih v posodabljanje pravil za oblikovanje točk dostopa za korporacije, uspeli zaključiti tudi te teme in da bomo sklepe o spremembah in novostih objavili na spletni strani Komisije v začetku prihodnjega leta. Največ dilem in različnih mnenj je povezanih z obdelavo elektronskih virov, ki niso dostopni niti na fizičnem nosilcu niti na spletu, ali pa so dostopni le v repozitoriju ali v oblaki storitvi, npr. Dropbox, in za to bomo verjetno potrebovali več časa. V pripravi je tudi posodobitev nekaterih dokumentov, dopolniti je treba npr. dokument Najpogostejša vprašanja in dileme pri kreiranju bibliografskih zapisov, ki je – zlasti pri začetnikih – v uporabi bolj, kot smo predvidevali, zato bi ga bilo smiselno narediti bolj uporabnega.

Torej lahko v kratkem pričakujemo večje število objav na spletni strani?

Drži. Najprej bomo objavili spremembe pravil za oblikovanje točk dostopa za korporacije (sklepi za posamezne spremembe so bili potrjeni na decembrski seji Komisije za katalogizacijo) in gradivo tečaja za katalogizacijo elektronskih virov, dostopnih prek spleta, januarja načrtujemo objavo priročnika za katalogizacijo videoposnetkov ter postopoma že omenjene sklepe o spremembah pri katalogizaciji, pripravljenih je pa tudi že več odgovorov na vprašanja katalogizatorjev, ki jih objavljamo v posebni rubriki. Ob tem bi še dodala, da si želimo objaviti tudi gradivo drugih tečajev za katalogizacijo. Idealno bi bilo, da bi imeli navodila za katalogizacijo vseh vrst gradiva s primeri dobre prakse (priročnik Prekat in posamezni standardi ISBD so že zastareli), dokler pa takih navodil ni, bi bilo koristno objaviti prosojnice posameznih tečajev, ki jih je seveda treba opremiti z dodatnimi pojasnili, da bodo razumljive in uporabne tudi za tiste, ki na tečaju niso bili.

Katalogizatorji zelo pohvalijo objavljeno gradivo tečajev v IZUM-u in bi želeli imeti dostop tudi do gradiva naših tečajev, ki so dobri, a se jih vsi žal ne morejo udeležiti.

Očitno je, da te delo, ki ga opravljaš, veseli, in vemo, da pogosto težko ločiš službo od privatnega življenja. Nam lahko ob koncu zaupaš, kaj te – poleg želje po poenotenju katalogizacijske prakse in po sodobnih katalogizacijskih pravilih, ki bi prek kataloga uporabniku omogočala boljšo dostopnost do informacij – še spodbuja pri delu s katalogizatorji? Se še nisi naveličala tečajev, izpitov, pregledovanja zapisov, vprašanj katalogizatorjev ...?

Priznam, da včasih pride dan, ko se sprašujem, ali se je res vredno toliko truditi ... Ko sem po tečaju tako utrujena, da do polnoči ali čez gledam eno kriminalko za drugo in niti ne opazim, da sem izpraznila polovico hladilnika ... Ko sodelavcem, tudi nadrejenim, povem, da zdaj pa res ne bom več delala v petek zvečer in čez vikend Potem pa se zelo hitro, skoraj brez izjeme, zgodi nekaj lepega, prijetnega, spodbudnega. V ponedeljek zjutraj dobim elektronsko sporočilo z zahvalo, ker sem prejšnji večer tako natančno odgovorila na vprašanje, ki je katalogizatorja mučilo ves teden, pa mi ga do petka ni upal zastaviti, ker je bilo »začetniško« ... Dan po tečaju me pokličejo in se zahvalijo za dobro pripravljen tečaj ter za enostavno in razumljivo razlago »kompliciranih pravil« ... Na avtobusu srečam bibliotekarko, katere imena se ne morem spomniti in ki se kar ne more nehati zahvaljevati, ker sem njeni sodelavki pred kratkim pomagala pri pripravi na izpit za licenco (in tudi ne vem, za katero sodelavko naj bi šlo) ... Takih sporočil, srečanj, telefonskih pogovorov je toliko, da za zdaj nimam prav nobene želje ali potrebe, da bi v službi počela kaj drugega kot to, kar trenutno počnem. ●